IOM International Organization for Migration
TMO Tarptautinė migracijos organizacija

IŠ UŽSIENIO GRĮŽUSIŲ LIETUVOS PILIEČIŲ REINTEGRACIJOS PROBLEMATIKOS TYRIMAS

Vykdytojas

spinter tyrimai

2020 m. lapkričio mėn.

VILNIUS

TURINYS

SANTRAUKA 3

II. TYRIMO REZULTATAI 6

2.1 EMIGRACIJOS APLINKYBĖS 6

2.2 INTEGRACIJA SVEČIOJE ŠALYJE 8

2.3 GRĮŽIMAS Į LIETUVĄ 10

2.4 REINTEGRACIJA LIETUVOJE 11

2.5 DABARTINIO GYVENIMO LIETUVOJE VERTINIMAS 13

III. IŠVADOS 17

PRIEDAS 19

SANTRAUKA

Studijos metu tirta iš užsienio grįžusių Lietuvos piliečių reintegracijos problematika (apklausta 18 buvusių emigrantų). Tyrimo metodologija pateikiama Priede.

Tyrimo tikslas – išsiaiškinti Lietuvos piliečių, grįžusių iš užsienio, emigracijos ir reintegracijos Lietuvoje patirtį bei reintegracijos iššūkius, su kuriais teko susidurti.

Rezultatai rodo, kad pagrindinės grįžusiųjų Lietuvos piliečių emigravimo priežastys buvo finansinės gerovės bei karjeros siekimas. Kiek rečiau įvardijamos priežastys – studijos užsienyje, noras pagyventi svetur, pažinti kitą kultūrą bei išmokti užsienio kalbą.

Renkantis konkrečią emigracijos kryptį, buvo atsižvelgiama į tos šalies kalbą (ar turima pakankamai žinių), turimą ankstesnę patirtį, gyvenant toje šalyje, gautus darbo pasiūlymus, turimus ryšius (ar šalyje gyvena draugai / giminės), pragyvenimo lygį šalyje, galimybę šalyje pakeliauti, kultūrą. Emigravusieji dėl norimo išsilavinimo, šalį rinkosi pagal šalies universitetų studijų kokybę, prieinamas studijų programas bei siūlomas geresnes studijų paskolos gavimo / grąžinimo sąlygas.

Prieš emigruojant pagrindiniai turėti lūkesčiai: didesnė finansinė laisvė, didesnės galimybės asmeniniam ir profesiniam tobulėjimui, užsienio kalbos išmokimas, užmegztos naujos pažintys, kultūrų pažinimas, įgytas išsilavinimas svetur. Visi šie lūkesčiai, grįžusių emigrantų teigimu, pasiteisino. Papildomai dažnas susidūrė su dideliu tėvynės, artimųjų ir draugų ilgesiu bei vienatvės jausmu.

Įsikurti svečioje šalyje dažniausiai padėjo ten gyvenantys vietiniai, pas kuriuos buvo apsistota arba giminės, draugai, pažįstami, kurie jau buvo įsikūrę svečioje šalyje ir priėmė pagyventi kurį laiką po savo stogu (pagalba susirandant darbą bei tvarkantis dokumentus).

Naujų ryšių su nepažįstamais lietuviais emigrantais kūrimo buvo vengiama. Dažniausiai buvo palaikomi seni ryšiai, jau anksčiau sukurtos pažintys. Nepažįstamų lietuvių gyvenant emigracijoje dažnai buvo saugojamasi dėl jų turimos prastos reputacijos. Aktyviai megztos pažintys su ten gyvenančiais vietiniais arba kitų tautybių emigrantais.

Lietuvių emigrantų darbo sritis galima suskirstyti į nekvalifikuotą fizinį darbą (darbas sandėliuose, šaldytuvuose, šiltnamiuose, fabrikuose), klientų aptarnavimą / paslaugas, prekybą – konsultavimą, statybas, administravimą, finansus / apskaitą, informacines technologijas, personalo valdymą.
Gyvenant emigracijoje dažniausiai buvo jaučiamasi svetimšaliu. Kitas dažnai kankinęs jausmas – didelis tėvynės (gamtos, lietuvių kalbos, lietuviško maisto virtuvės), artimųjų bei draugų ilgesys.

Pagrindinės sprendimo grįžti į Lietuvą priežastys: (1) tėvynės (namų, gamtos, lietuvių kalbos, kultūrinio gyvenimo), artimųjų ilgesys bei (2) sukaupta norėta pinigų suma arba suvokimas, kad laimė slypi ne uždirbtų pinigų kiekyje – finansinės laisvės siekimas tapo nebe toks svarbus. Kitos įvardijamos grįžimo į gimtinę priežastys – pasibaigęs darbo kontraktas, noras kurti šeimą Lietuvoje, noras, kad vaikai mokytųsi Lietuvoje, įvykęs Brexitas bei saugumo jausmo poreikis.

Nusprendus grįžti į Lietuvą, daugumą tyrimo dalyvių ir jų sprendimą stipriai palaikė Lietuvoje likę tėvai, artimieji, draugai bei emigrantai iš kitų šalių, taip pat svajojantys vieną dieną grįžti į tėvynę. Tik pavieniai emigrantai susilaukė artimos aplinkos nesupratimo dėl sprendimo grįžti.

Grįžimo į Lietuvą metu tyrimo dalyviai teigia nepasigedę jokios realios pagalbos iš aplinkinių ar valstybės, nes jokios pagalbos ir nereikėjo.

Pagrindiniai patirti reintegracijos sunkumai, grįžus į Lietuvą: (1) emociniai – patiriamas stresas dėl gaunamo mažesnio atlyginimo, nei užsienyje, dėl pasikeitusios aplinkos, žmonių kultūros; (2) su šeima grįžusiųjų kitataučių šeimos narių bei mažamečių vaikų integracijos sunkumai. **Pasigendama aktyvių veiksmų bei realių priemonių iš valstybės pusės, kurios iš tiesų padėtų greičiau integruotis, o ne vien atliktų formalias procedūras.**

Patirti reintegracijos sunkumai daugumai tyrimo dalyvių išsisprendė savaime, bėgant laikui. Šeima, artimieji daliai grįžusiųjų suteikė laikiną prieglobstį po savo stogu. Psichologinį palaikymą teikdavo tiek artimieji, tiek draugai. Pavieniai tyrimo dalyviai įvardijo gavę pagalbą iš valstybės: bedarbio piniginės socialinės paramosgavimas, Užimtumo tarnybos suteikta informacija dėl laisvų darbo vietų Lietuvoje, VMI konsultacijos dėl mokesčių mokėjimo.

Dalis grįžusiųjų šiuo metu nedirba – yra motinystės atostogose, neteko darbo vietos dėl COVID-19 situacijos šalyje arba šiuo metu yra intensyviose darbo paieškose. Didesnė dalis tyrimo dalyvių šiuo metu dirba protinį darbą – buhalterijos, finansų, duomenų analitikos, inžinerijos srityse (nors užsienyje dažniausiai dirbo žemesnės kvalifikacijos darbą).

Vertinant savo dabartinį gyvenimą Lietuvoje, lyginant su turėtu gyvenimu užsienyje, vienareikšmiškai jaučiamasi laimingesniais. Prie laimės didele dalimi prisideda jausmas, kad esi namie, esi savas ir kartu laisvas daryti tai, ką nori. Kiti gyvenimo Lietuvoje suvokiami privalumai – šeimos kūrimas tėvynėje, visada šalia esantys draugai ir artimieji, stabili finansinė padėtis, kurią pasiekti padėjo gyvenimas užsienyje. Pavieniai tyrimo dalyviai įžvelgia ir neigiamų gyvenimo Lietuvoje aspektų: uždaresnė, šaltesnė lietuvių bendravimo kultūra, prastesnės šalies klimato sąlygos bei sumažėjusi finansinė laisvė.

Dauguma grįžusiųjų emigrantų, esant atitinkamoms aplinkybėms, pasiryžtų dar kartą emigruoti. Dažniausios to priežastys būtų (1) finansiniai sunkumai ar įvykusi šalyje ekonominė krizė, (2) geresnės darbo galimybės / gautas geras darbo pasiūlymas užsienyje bei (3) atsiradęs noras keliauti, pažinti dar daugiau kultūrų. Pavieniai tyrimo dalyviai pasiryžtų emigruoti dėl geresnių gyvenimo, šalies klimato sąlygų, šiltesnio žmonių bendravimo.

Vertinant emigracijos iš Lietuvos reiškinį, daugiau įžvelgiama privalumų, nei trūkumų. Grįžusiųjų emigrantų įvardijami emigracijos privalumai: didesnė finansinė gerovė, galimybė išbandyti savo jėgas svetur, įgyti gyvenimiškos ir profesinės patirties, galimybė pažinti kitas kultūras, pakeliauti, praplėsti savo pasaulėžiūrą, puikios karjeros perspektyvos, galimybė pradėti labiau vertinti tai, ką turi Lietuvoje.

Emigracijos trūkumais įvardijama nuolatinis tėvynės, šeimos, artimųjų ilgesys – artimųjų nebuvimas šalia, nuolatinis jausmas, jog esi svetimas, socialinio rato sumažėjimas bei didelis ir sunkus dirbamo fizinio darbo krūvis.

Svarstant, kokia mintis, iniciatyva ar idėja galėtų paskatinti grįžti išvykusius lietuvius, tyrimo dalyviai pasidalija į dvi dalis. Vieni yra įsitikinę, kad jokia iniciatyva ar idėja dirbtinai nepaskatins emigranto grįžti į Lietuvą, jei jis iš tiesų nenorės to. Kiti įvardija konkrečias priemones, kurios, jų nuomone, galėtų paskatinti emigrantų grįžimą atgal į Lietuvą: minimalaus atlyginimo didinimas, pragyvenimo lygio kėlimas, šeimos reintegracijos Lietuvoje užtikrinimas (skiriant didesnį dėmesį vaikų integracijai), gerų darbo sąlygų užtikrinimas, didesnis jaunų ir kvalifikuotų specialistų vertinimas bei lengvatinių sąlygų būsto įsigijimui taikymas.

II. TYRIMO REZULTATAI

2.1 EMIGRACIJOS APLINKYBĖS

Apžvelgus emigrantų praleistą laiką gyvenant svetur, pragyvenimo emigracijoje laikotarpis svyruoja nuo 1 iki 9 metų. Tyrimo dalyvių pasirinktos emigracijos kryptys: Anglija, Airija, Danija, Ispanija, Vokietija, Bulgarija, JAV, Olandija, Graikija (Pav. 2.1.1). **Pagrindinės emigravimo priežastys:**

- **Ekonominės** – siekis turėti didesnę finansinę laisvę / susikaupti finansinį kapitalą, kurį vėliau būtų galima parsivežti atgal į Lietuvą, (*„pasinaudojau galimybe užsidirbti pinigų, kokių tuo metu Lietuvoje nebuvo galimybės užsidirbti“*);
- **Karjeros siekimas (didesnės karjeros galimybės) –** gautas darbo pasiūlymas, didesnės galimybės kopti karjeros laiptais;
- **Studijos –** noras studijuoti užsienyje, geresnės studijų paskolos grąžinimo sąlygos / noras studijuoti programą, kurios nėra Lietuvoje;
- **Noras pagyventi svetur, pažinti kitą kultūrą;**
- **Noras išmokti užsienio kalbą** (*„labai norėjau įprasti šnekamojoje kalboje vartoti anglų kalbą“*).

Svarstant, į kurią šalį emigruoti, **konkreti šalis buvo pasirinkta atsižvelgiant į šiuos aspektus**:

- Užsienio **kalbos mokėjimas / kalbos žinių pagerinimas** (emigracijos kryptis: Anglija, JAV) (*„prieš emigraciją nebuvo problemų anglų kalba skaityti ir rašyti, dabar nėra problemų ir sklandžiai šnekėti“*);
- Įgyta **ankstesnė patirtis** gyvenant šalyje (emigracijos kryptis: Anglija);
- Gautas **darbo pasiūlymas** (karjeros galimybės) (emigracijos kryptis: Anglija, Olandija, Bulgarija) (*„išvykau dirbti per agentūrą, darbo pasiūlymai ten buvo geresni“*);
- Norima **studijų programa** (emigracijos kryptis: Graikija);
- **Turimi ryšiai** užsienyje (draugai, giminės) (emigracijos kryptis: Anglija, Danija, Ispanija, Airija) (*„pažįstami ten jau metus dirbo, todėl ir vykome su garantija, kad turėsime kur gyventi ir greitai susirasime darbą“*);
- Geresnis **pragyvenimo lygis, didesnės algos** (emigracijos kryptis: Anglija, Olandija);
- Galimybė **pakeliauti** (emigracijos kryptis: JAV);
- Noras **susipažinti su kultūra** iš arčiau (emigracijos kryptis: Anglija, Vokietija);
- Geresnė **studijų kokybė** (emigracijos kryptis: Anglija) (*„Lietuvoje mokiausi metus laiko programų sistemas, bet mokslas pasirodė „sausas". Anglijoje, nors studijų kryptis buvo kita, dėstoma buvo daug žemiškiau, su realiais pavyzdžiais bei praktiniais užsiėmimais“*);

- Geresnės **studijų paskolos** gavimo / grąžinimo **sąlygos** (emigracijos kryptis: Anglija) (*„ilgai svarsčiau, ar stoti Lietuvoje, ar UK, bet apsistojau ties UK, nes tuo metu Lietuvoje nebuvo mano norimų studijų, plius paskolos pasiėmimas ir grąžinimas mokslams atrodė daug priimtinesnis <...> pasiėmus studijų paskolą, turėčiau uždirbti tam tikrą pinigų sumą per mėnesį priklausomai nuo šalies, kurioje gyvenu. Kol negaunu tokių pinigų - paskolos nemoku. Paskolos grąžinimo laikas apie 30 metų. Jeigu darbą su reikiama alga gaunu po 20 metų, paskolą moku 10 metų, ir visa kita tiesiog nuplaukia. Jeigu negaunu taip apmokamo darbo per 30 metų, paskola taip pat nuplaukia, jeigu gaunu - per mėnesį nuo algos būtų berods nuskaičiuojama iki 5 ar 9 proc.“*).

Pav. 2.1.1 Tyrimo dalyvių pasirinktos emigracijos kryptys bei emigravimo priežastys

Dauguma tyrime dalyvavusių emigrantų iš Lietuvos išvyko vieni, išskyrus Lietuvoje turėjusius šeimą / antrą pusę. Pastarieji Lietuvą paliko kartu su šeima / antra puse. Tik pora emigrantų, turėjusių šeimas, emigravo vieni ir, tik pavykus įsitvirtinti užsienyje, pasikvietė pas save savo šeimas.

Dar prieš apsigyvenant svečioje šalyje, buvo tikimasi atvykus pasiekti didesnę finansinę laisvę / materialinę gerovę, turėti didesnes galimybes asmeniniam ir profesiniam tobulėjimui (pasiekti karjeros aukštumų), išmokti užsienio kalbą, užmegzti naujas pažintis, pažinti kitas kultūras, įgyti išsilavinimą svetur, gyventi šalyje, kurioje būtų graži gamta, geros klimato sąlygos bei ilgainiui grįžti atgal į Lietuvą. Visi šie lūkesčiai, grįžusių emigrantų teigimu, pasiteisino, išskyrus tai, kad dažnas į Lietuvą grįžo vėliau, nei iš pradžių tikėjosi. Pastebima, kad gyvenant emigracijoje, be išsipildžiusių lūkesčių, taip pat teko susidurti su tuo, ko nesitikėjo – t.y. didelis tėvynės, artimųjų bei draugų ilgesys, vienatvės jausmas, prastos šalies sanitarinės sąlygos (pvz. didelė nešvara) (*„kadangi kėliausi į „skurdesnę“ šalį, labai daug nesitikėjau, tikėjausi gražaus oro ir gražios gamtos. Šitie rodikliai pasiteisino, bet bendra netvarka, nešvara pribloškė <...> kelias dienas verkiau pamačius kaip atrodo sostinė, reikėjo laiko apsiprasti“*), sunkumai susikalbant anglų kalba (*„gyvenant Vokietijoje buvo sunkiau, nes valstybinėse įmonėse retas kuris šneka angliškai ir atsiranda jausmas, kad nepritampu“*). Dalis tyrimo dalyvių nusivylė užsienio šalies kultūra – nepatiko vietinių paviršutiniškas bendravimas, apsimestinis mandagumas (*„nepasiteisino tai, kaip įsivaizdavau jų bendravimą, nepatiko kultūra <...> nepažįstami žmonės labiau linkę pradėti pokalbį, tačiau dažniausiai jis būna tuščias, apie nieką, arba per ilgai tenka klausytis žmogaus nuomonės apie nedominantį subjektą“*). Pavieniai tyrime dalyvavę buvę emigrantai teigia užsienyje sukūrę šeimą.

2.2 INTEGRACIJA SVEČIOJE ŠALYJE

Nusprendus emigruoti, įsikurti svečioje šalyje dažniausiai padėdavo ten gyvenantys vietiniai, pas kuriuos buvo apsistota (*„padėjo šeimininkai, pas kuriuos gyvenome. Greitai radome bendrą kalbą. Vyresni bulgarai puikiai supranta rusų kalbą, tai man padėjo užmegzti daug kontaktų. Bulgariška kalba panaši į rusų, atrodo kas antras žodis rusiškas“*) arba giminės, draugai, pažįstami, kurie jau buvo įsikūrę svečioje šalyje ir priėmė pagyventi kurį laiką po savo stogu, nurodė šalyje esančias įdarbinimo agentūras, o susiradus darbą, padėjo susitvarkyti dokumentus. Vis dėlto, darbo paieškomis atvykusiems emigrantams teko pasirūpinti patiems. Dauguma savarankiškai ieškojosi darbo, vaikščiojo po įmones ar įdarbinimo agentūras. Kai kuriems atvykusiems emigrantams įsikurti padėjo įdarbinimo agentūros / įmonė, kurioje buvo įsidarbinta – apgyvendino, kompensavo gyvenimo išlaidas, padėjo susitvarkyti reikalingus dokumentus (*„labai daug organizacinio darbo buvo padaryta pačios įmonės žmonių išteklių skyriaus. Dėl apgyvendinimo, tai kurį laiką*

gyvenau pas gimines, bet kadangi darbovietė kompensuoja apgyvendinimo kaštus, vėliau Londone radau ir išsinuomojau butą“).

Kalbant apie naujų ryšių su lietuviais gyvenančiais užsienyje mezgimą, dažniausiai buvo palaikomi seni ryšiai, jau anksčiau sukurtos pažintys, nes su nepažįstamais lietuviais, tyrimo dalyvių teigimu, dažnai buvo pavojinga užmegzti ryšius. Apie lietuvių saugojimąsi dažniau atsiliepia seniau emigracijoje gyvenę tyrimo dalyviai (*„bendravome su lietuviais, bet tik su pažįstamų ar draugų pažįstamais ar draugais. Tik taip buvo plečiamas draugų ratas, nes su nepažįstamais lietuviais buvo nesaugu bendrauti <...> 2000-2003 m. Ispanijoje nuo Lietuvos teisėsaugos slapstėsi daug lietuvių nusikaltėlių, o ten jie gyveno labai laisvai - kūrė verslus, pardavinėjo žmones, vykdė nusikaltimus toliau, o atsitiktinės pažintys galėjo baigtis labai liūdnai - merginas greitai įkalindavo viešnamiuose, tuo tarpu jų vaikinai ar vyrai niekam nebuvo kliūtis, todėl ir bendravimas buvo su nepažįstamais labai ribotas.“; „iš vietinių sužinojus apie kitų lietuvių nekokią reputaciją, pradėjom šnekėti tyliau“*). Aktyviai megztos pažintys su ten gyvenančiais vietiniais arba kitų tautybių emigrantais. Daugiausiai naujų pažinčių atsirasdavo darbovietėse arba kaimynystėje.

Apžvelgiant, kuo tyrime dalyvavę grįžusieji emigrantai užsiėmė gyvendami užsienyje, jų veiklas galima suskirstyti tokias darbo sritis: nekvalifikuotas fizinis darbas (darbas sandėliuose, šaldytuvuose, šiltnamiuose, fabrikuose) (*„dirbau pastumdėliu, kurį kviečia ten, kur trūksta darbo jėgos. Dirbau sandėliuose, šaldytuvuose ir panašiai“*), klientų aptarnavimas / paslaugos, prekyba – konsultavimas, statybos, administravimas, finansai / apskaita, informacinės technologijos, personalo valdymas. Dalis tyrimo dalyvių dirbdami dar papildomai studijavo. Po darbų bei savaitgaliais, tyrimo dalyvių teigimu, dažnai būdavo keliaujama į šalia esančius miestelius, kurortus, lankytinas vietas, susitinkama su draugais, giminėmis.

Manoma, kad būnant emigrantu, lengviausia buvo pasiekti norimą finansinę laisvę, kuri leido jaustis saugiai dėl ateinančio rytojaus (*„lengviausia buvo saugumo pojūtis, kad esi aprūpintas, kad uždirbsi, kad bus duonos, kur gyventi“*). Kita vertus, tyrimo dalyvių teigimu, gyvenant emigracijoje dažniausiai buvo jaučiamasi svetimšaliu, teko susidurti su skaudžia realybe, suvokiant, kad niekada iki galo nepritapsi ir nebūsi savas šalyje gyvenantiems vietiniams (*„jausmas, kad esi svetimas. Pietiniai žmonės iš esmės šilti, bet tu jiems esi svetimšalis ir jie tave prisileidžia pakankamai arti, bet vis vien per rankos atstumą“; „jausmas, jog esi svetimas. Ką bedarytum, žmonėms išgirdus akcentą, pirmas kylantis klausimas: "Where are you from?"“*). Kitas dažnai kankinęs jausmas, grįžusiųjų emigrantų teigimu – didelis tėvynės (gamtos, lietuvių kalbos, lietuviško maisto virtuvės), artimųjų bei draugų ilgesys (*„sunku labai be lietuviškų patiekalų, o juos labai mėgstu, artimų žmonių trūkumas, gimtinės gamtos, savų vietų, daug visko trūko“*). Dalis atkreipė dėmesį, kad gyvenimo užsienyje pradžioje dėl užsienio kalbos žinių trūkumo jautėsi labai sukaustyti, krito savivertė ir pasitikėjimas savo jėgomis (*„iš pradžių visiškas kalbos nežinojimas varė į neviltį, dingo pasitikėjimas savimi“; „kai nemoki kalbos, tavo savivertė nuo to labai keičiasi“*). Pavieniai tyrimo dalyviai teigia, kad juos erzino

paviršutiniškas vietinių bendravimo stilius, patyrė sunkumų prisijaukinant svetimą kultūrą bei kankino atsakomybės jausmas už artimuosius, likusius Lietuvoje.

LŪKESČIAI

- Pasiekti didesnę **finansinę laisvę / materialinę gerovę**
- Turėti daugiau galimybių **asmeniniam ir profesiniam tobulėjimui**
- **Išmokti užsienio kalbą**
- Užmegzti **naujas pažintis**
- **Pažinti** kitas **kultūras**
- Įgyti **išsilavinimą svetur**
- **Gyventi šalyje, kurioje būtų graži gamta, geros klimato sąlygos**
- **Ilgainiui grįžti atgal į Lietuvą**

versus

REALYBĖ

PASITEISINO TURĖTI LŪKESČIAI:
- Pasiekta didesnė **finansinė laisvė / materialinė gerovė**
- Gautos galimybės **asmeniniam ir profesiniam tobulėjimui**
- **Išmokta užsienio kalba**
- Užmegztos **naujos pažintys**
- **Pažintos** kitos **kultūros**
- Įgytas **išsilavinimas svetur**
- **Gyventa šalyje, kurioje graži gamta ir geros klimato sąlygos**

PAPILDOMAI IŠGYVENTA / PATIRTA:
- **Šeimos sukūrimas**

- Didelis tėvynės, artimųjų bei draugų **ilgesys**
- **Vienatvės** jausmas
- Jausmas, kad esi **svetimšalis**
- **Prastos šalies sanitarinės sąlygos**
- **Sunkumai susikalbant** anglų kalba
- **Nusivylimas užsienio šalies kultūra** (paviršutiniškas vietinių bendravimas, apsimestinis mandagumas)

NEPASITEISINĘS LŪKESTIS:
- **Į Lietuvą grįžta vėliau**, nei buvo tikėtasi

Pav. 2.2.1 Tyrimo dalyvių turėti lūkesčiai, nusprendus emigruoti, bei patirta realybė, gyvenant emigracijoje

2.3 GRĮŽIMAS Į LIETUVĄ

Pagrindinės **sprendimo grįžti į Lietuvą priežastys** buvo (1) tėvynės (namų, gamtos, lietuvių kalbos, kultūrinio gyvenimo), artimųjų ilgesys bei (2) sukaupta norėta pinigų suma arba suvokimas, kad laimė slypi ne uždirbtų pinigų kiekyje – finansinės laisvės siekimas tapo nebe toks svarbus (*„sukaupus pakankamą lėšų sumą, reikalingą tam metui, grįžau į gimtinę pas šeimą, artimuosius, savo kraštą, kalbą, kultūrą“; „užsidirbus pakankamai pinigų, nebebuvo tokios svarbios priežasties pasilikti užsienyje, todėl buvo noras tolimesnį gyvenimą kurti Lietuvoje“*) (Pav. 2.3.1). Kitos įvardijamos grįžimo į gimtinę priežastys – pasibaigęs darbo kontraktas, noras kurti šeimą Lietuvoje, noras, kad vaikai mokytųsi Lietuvoje, įvykęs Brexitas bei saugumo jausmo poreikis (*„nors JAV galima uždirbti gerokai daugiau pinigų, dėl to likti ten neverta. Man patinka žinoti, kad Lietuvoje eilinis praeivis tikriausiai neturi šaunamojo ginklo ir nėra prisivartojęs – Vilniuje vakarais jaučiuosi saugiau“*).

Nusprendus grįžti į Lietuvą, daugumą tyrimo dalyvių ir jų sprendimą stipriai palaikė Lietuvoje likę tėvai, artimieji, draugai bei emigrantai iš kitų šalių, taip pat svajojantys vieną dieną grįžti į tėvynę (*„sulaukiau palaikymo ir labai daug. Buvo gal daug sunkiau tiek laiko negrįžti, kadangi tiek tėvai, tiek draugai vis kalbino mesti visas tas „nesąmones", ir grįžti namo"*). Tik pavieniai emigrantai susilaukė artimos aplinkos nesupratimo dėl sprendimo grįžti (*„draugai pirštą prie smilkinio rodė"*). Dalį emigrantų bandė perkalbėti įmonių, kuriose jie dirbo, vadovai, žadėdami didesnę algą bei didesnes perspektyvas.

Grįžimo į Lietuvą metu tyrimo dalyviai teigia nepasigedę jokios realios pagalbos iš aplinkinių ar valstybės, nes jokios pagalbos ir nereikėjo. Vis dėlto, juk grįžtama į savo šalį, savo namus, kur viskas daugmaž žinoma ir pažįstama, bei turint susitaupius pakankamai santaupų, kas leidžia neskubant savarankiškai ieškotis darbo (*„gal ir būtų privatūs asmenys padėję, bet nebuvo tokios būtinybės, viskas vyko sklandžiai, o grįžus nemačiau prasmės iš ubago lazdą atiminėti, t.y. kreiptis pagalbos į oficialias valdžios institucijas"*). Tik pavieniai grįžę emigrantai atkreipė dėmesį nesulaukę pagalbos iš Užimtumo tarnybos, kuomet kreipėsi į ją dėl darbo paieškų (*„pagalbos nelabai ieškojome, bet buvau nuėjusi į Darbo Biržą ir gavau iš jų atsakymą, kad niekuo negali man padėti, nes mano darbo stažas buvo tik iš UK ir net neverta man registruotis, nes vis vien pati turiu ieškotis darbo. Pagrindinis klausimas iš jų buvo: O kodėl grįžote? ar neteks atgal važiuoti?"*).

2.4 REINTEGRACIJA LIETUVOJE

Svarstant, su kokiais sunkumais buvo susidurta grįžus į Lietuvą, didelių reintegracijos sunkumų tyrimo dalyviai teigia nepatyrę. Problemų būsto klausimu nepatirta, nes dauguma emigrantų grįžo į savo nuosavą būstą arba laikiną prieglobstį rado pas savo tėvus. Savarankiškos darbo paieškos vidutiniškai trukdavo apie 2-3 mėn. (*„nereikėjo pagalbos ieškant darbo, kadangi buvau susitaupiusi pakankamai kelis mėnesius būti be darbo. Norėjau susirasti darbą, kuris tikrai patiktų, nors ir 3 mėn. užtruko tokį gauti"*) Pastebima, kad grįžusieji nesibaimina keisti darbą, jei juo yra nepatenkinti. Ne vienas grįžęs pusmečio laikotarpyje pakeitė kelias darbovietes, kol rado sau tinkamiausią darbo pobūdžio ir atlyginimo atžvilgiu. Pagrindiniai **patirti sunkumai**:

1) **Emociniai** – patiriamas stresas dėl gaunamo mažesnio atlyginimo, nei užsienyje. Stresą taip pat kėlė pasikeitusi aplinka, kita žmonių kultūra (lietuviai grįžusiųjų migrantų dažnai apibūdinami kaip piktesni, mažiau besišypsantys žmonės), nepritapimas prie visuomenės savo aprangos stiliumi, žinių apie šalies aktualijas trūkumas (*„buvo psichologiškai sunku, kaip reikės išgyventi su per pusę mažesniu atlyginimu"; „gatvėse vien pikti veidai, niekas nesišypso, vairavimo stilius naglas"*; *„kultūrinis šokas tikrai jautėsi, žmonės nesuprato, ko čia šypsaisi ar už ką tu čia jiems*

dėkoji“; „nesupratau apie ką žmonės šneka, kokie yra žymūs visuomenės veikėjai ir panašiai, rengiausi kitaip, tai kažkaip iškrisdavau iš konteksto“);

2) Su šeima grįžusiųjų **kitataučių šeimos narių bei mažamečių vaikų integracijos sunkumai**. Pasigendama aktyvių veiksmų bei realių priemonių iš valstybės pusės, kurios iš tiesų padėtų greičiau integruotis, o ne vien užtikrintų formalių procedūrų atlikimą (*„institucijos nediskriminavo, bet ir nesiūlė pagalbos. Tiesiog dirbo savo darbą – išdavė leidimą gyventi Lietuvoje ir tiek“; „žmona, kuri emigravo į Lietuvą iš savo šalies, ir vaikai adaptavosi sunkiai. Mažoji iki šiol yra „pakeliui“ – darželyje atsisako kalbėti („selective mutism“), nors namie čiauška dviem kalbom be perstojo. Vyresnėlis irgi gerai jaučiasi tik namie. Aišku, prie to prisidėjo ir karantinas“*).

Patirti reintegracijos sunkumai daugumai tyrimo dalyvių išsisprendė savaime, bėgant laikui (*„laikas viską sudėliojo į savo vietas“; “Laikas padėjo, tiesiog pripratau ir adaptavausi“*). Šeima, artimieji daliai grįžusiųjų suteikė laikiną prieglobstį po savo stogu. Psichologinį palaikymą teikdavo tiek artimieji, tiek draugai. Pavieniai tyrimo dalyviai įvardijo gavę pagalbą iš valstybės: bedarbio piniginės socialinės paramos gavimas, Užimtumo tarnybos suteikta informacija dėl laisvų darbo vietų Lietuvoje, VMI konsultacijos dėl mokesčių mokėjimo (*„dėl dvigubo pajamų apmokestinimo kaip nuolatiniam Lietuvos gyventojui, buvo aktualus klausimas“*)

Vertinant vietinių lietuvių požiūrį į grįžusius migrantus, dažniausiai nepastebėtas ypatingas nusistatymas ar neigiamas požiūris į grįžusį iš emigracijos. Tyrimo dalyvių teigimu, su jais buvo elgiamasi taip pat, kaip ir prieš išvykstant svetur. Vienintelis dalykas, kurio dalis tyrimo dalyvių teigia susilaukę, tai su nuostaba užduodamo klausimo – „kodėl grįžai?“, kadangi manoma, jog vyrauja įsitikinimas, kad emigracijoje gyvenimas lengvesnis, nei Lietuvoje, o finansinė gerovė pasiekiama neįdedant daug darbo ir pastangų (*„dažniausiai klausdavo „kodėl grįžai?“. Suprask, kad kažkas gal negerai buvo, kad pabėgai“; „pirmas klausimas: „kodėl grįžai? Ką čia veiksi?“. Visi buvo nustebę. Visi neragavę emigracijos duonos galvoja, kad emigracijoje geriau, nei Lietuvoje“; „pati baisiausia aplinkinių lietuvių nuostata - užsienyje dirbantiems emigrantams pinigai „krenta iš dangaus““*).

Bendraujant su kitais buvusiais emigrantais, taip pat gyvenančiais Lietuvoje, jaučiamas didelis vienas kito tarpusavio supratimas, vienas kito įgautos užsienyje patirties vertinimas bei palaikymas, kad vis dėlto tautietis grįžo į Lietuvą *(„bendravau ir tebebendrauju su grįžusiais emigrantais. Jie nežiūri su pavydu, kad tie pinigai „krito iš dangaus", o žino, kad juos lygiai taip pat reikia uždirbti, netgi daug sunkiau dirbant negu dauguma dirba Lietuvoje“*).

Grįžusiųjų emigrantų teigimu, sutiktas vietinių požiūris į juos, kaip į emigrantus, neturėjo jokios įtakos jų reintegracijai Lietuvoje. Jų teigimu, į retkarčiais pasitaikančias replikas ar klausimus tiesiog nebuvo kreipiamas dėmesys.

2.5 DABARTINIO GYVENIMO LIETUVOJE VERTINIMAS

Dalis grįžusiųjų šiuo metu nedirba – yra motinystės atostogose, neteko darbo vietos dėl COVID-19 situacijos šalyje arba šiuo metu yra intensyviose darbo paieškose. Didesnė dalis tyrimo dalyvių šiuo metu dirba protinį darbą – buhalterijos, finansų, duomenų analitikos, inžinerijos srityse (nors užsienyje dažniausiai dirbo žemesnės kvalifikacijos darbą).

Vertinant savo dabartinį gyvenimą Lietuvoje, lyginant su turėtu gyvenimu užsienyje visi tyrimo dalyviai vienareikšmiškai jaučiasi laimingesni. Prie laimės didele dalimi prisideda jausmas, kad esi namie, esi savas ir kartu laisvas daryti tai, ką nori (*„puikiai, esu laiminga ir pagaliau atsirado, jausmas, kad esu namie“; „esu čiabuvis, kuriuo svetur niekada netapsiu“*) (Pav. 2.5.1). Gyvenimo Lietuvoje privalumais įvardijama ir šeimos kūrimas tėvynėje, visada šalia esantys draugai ir artimieji (*„jaučiuosi laimingesnė, nebe vieniša, kadangi artimieji visi šalia“; „džiugu turėti šeimą ir senus draugus šalia“*), stabili finansinės padėtis, kurią pasiekti padėjo gyvenimas užsienyje (*„finansinė padėtis stabili, kartu su antra puse kuriame gyvenimą kartu“; „tada atsiranda privalumas, jog esi susitaupęs pinigų ir gali sau daugiau leisti“*). Pavieniai tyrimo dalyviai įžvelgia ir neigiamų gyvenimo Lietuvoje aspektų: uždaresnė, šaltesnė lietuvių bendravimo kultūra, prastesnės šalies klimato sąlygos bei sumažėjusi finansinė laisvė.

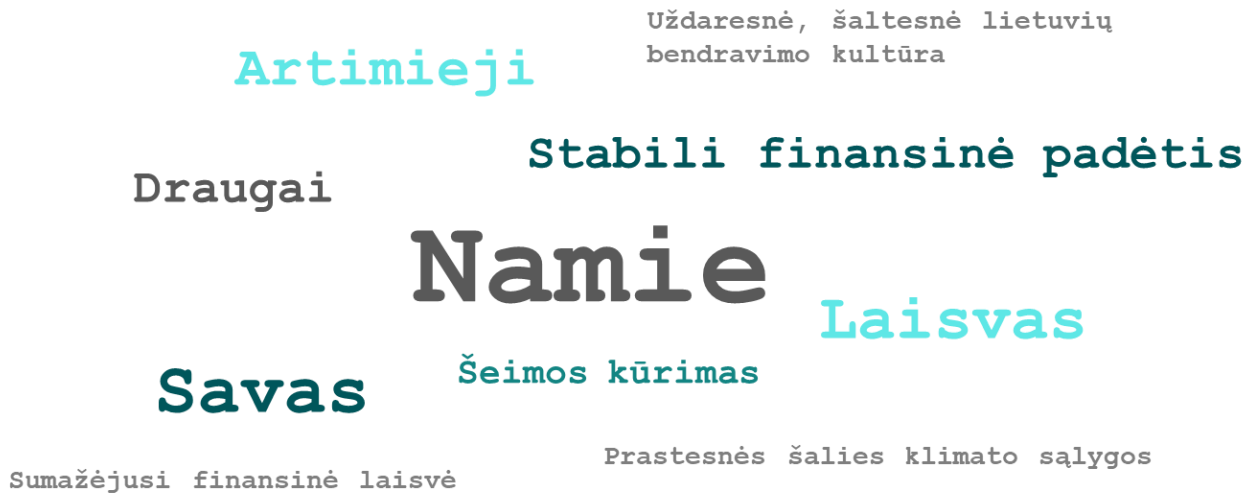

Pav. 2.5.1 Dabartinio gyvenimo Lietuvoje asociacijos

Dauguma grįžusiųjų emigrantų, esant atitinkamoms aplinkybėms, pasiryžtų dar kartą emigruoti. Dažniausios to priežastys būtų (1) finansiniai sunkumai ar įvykusi šalyje ekonominė krizė, (2) geresnės darbo

galimybės / gautas geras darbo pasiūlymas užsienyje bei (3) atsiradęs noras keliauti, pažinti dar daugiau kultūrų. Pavieniai tyrimo dalyviai pasiryžtų emigruoti dėl geresnių gyvenimo, šalies klimato sąlygų, šiltesnio žmonių bendravimo. Apskritai, pastebima, kad paragavus emigranto duonos, daugeliui priimti sprendimą dar kartą emigruoti būtų lengviau ir nebe taip baisu, kaip pirmąjį kartą (*„supratau, kad nėra taip sunku nuspręsti ir emigruoti, jau atrodo žinai, ko reikia pradžiai“*). Pastebima, kad tarp grįžusiųjų emigrantų vyrauja ekonominės krizės bei karo Lietuvoje baimė (*„čia tik laiko klausimas, kada ateis ekonominė krizė, jau ruošiuosi jai“; „išvykčiau tik tuo atveju, jei Lietuvoje būtų karas, nes dabar nežinai, kas tavęs laukia rytoj“*). Teigiantys, jog jokiais būdais dar kartą neemigruotų, savo poziciją grindžia tuo, kad laikui bėgant norisi gyvenime pastovumo ir patogumo, kurį jau spėjo susikurti grįžę į Lietuvą (*„jau neemigruočiau, turiu patogią aplinką čia ir plius jau amžius nebe tas. Jau norisi pastovumo, patogumo, viską susikūriau čia, namie. Į užsienį vyksiu tik atostogų“*).

Vertinant emigracijos iš Lietuvos reiškinį, daugiau įžvelgiama privalumų, nei trūkumų. Grįžusiųjų emigrantų įvardijami **emigracijos privalumai** (Pav. 2.5.2)**:**

- Didesnė finansinė gerovė – galimybė įveikti kilusius finansinius sunkumus;
- Galimybė išbandyti savo jėgas svetur, įgyti gyvenimiškos ir profesinės patirties;
- Galimybė pažinti kitas kultūras, pakeliauti, praplėsti savo pasaulėžiūrą (*„palyginus pažįstamus „mačiusius“ užsienį su „nemačiusiais“, matosi jog emigravusių pasaulėžiūra platesnė, jie liberalesni, pozityvesni“*);
- Puikios karjeros perspektyvos;
- Galimybė pradėti labiau vertinti tai, ką turi Lietuvoje.

Emigracijos trūkumai:

- Nuolatinis tėvynės, šeimos, artimųjų ilgesys – artimųjų nebuvimas šalia (*„emigracijoje esi lyg medis be šaknų, savas kraštas yra savas, ir šeima, ir artimieji...“*);
- Nuolatinis jausmas, jog esi svetimas;
- Socialinio rato sumažėjimas – dėl riboto susikalbėjimo užsienio kalba, „atsargaus“ vietinių požiūrio į imigrantą.;
- Dažniausiai dirbama daug ir fiziškai sunkų darbą.

EMIGRACIJOS PRIVALUMAI:

- Didesnė finansinė gerovė;
- Galimybė išbandyti savo jėgas svetur, įgyti gyvenimiškos ir profesinės patirties;
- Galimybė pažinti kitas kultūras, pakeliauti, praplėsti savo pasaulėžiūrą;
- Puikios karjeros perspektyvos;
- Galimybė pradėti labiau vertinti tai, ką turi Lietuvoje.

EMIGRACIJOS TRŪKUMAI:

- Nuolatinis tėvynės, šeimos, artimųjų ilgesys – artimųjų nebuvimas šalia;
- Nuolatinis jausmas, jog esi svetimas;
- Socialinio rato sumažėjimas;
- Dažniausiai dirbama daug ir fiziškai sunkų darbą.

Pav. 2.5.2 Emigracijos reiškinio vertinimas

Svarstant, kokia mintis, iniciatyva ar idėja galėtų paskatinti grįžti išvykusius lietuvius, tyrimo dalyviai pasidalija į dvi dalis. Vieni yra įsitikinę, kad jokia iniciatyva ar idėja dirbtinai nepaskatins emigranto grįžti į Lietuvą, jei jis iš tiesų to nenorės. Dalyvių teigimu, emigruojama dėl labai skirtingų ir individualių priežasčių, todėl neįmanoma sukurti bendros iniciatyvos, tinkančios visų išvykusių pritraukimui (*„manau, jokia iniciatyva nepaskatins, jeigu patys nenorės“; „nemanau, kad kažkas pastūmėtų grįžti, ateina laikas kai patys susimąsto ir grįžta arba ne“; „čia labai individualu. Kai kurie patys nori grįžti, kitų niekas neįtikintų“*). Kiti įvardija konkrečias **priemones**, kurios, jų nuomone, **galėtų paskatinti emigrantų grįžimą** atgal į Lietuvą:

- Minimalaus atlyginimo didinimas;
- Pragyvenimo lygio kėlimas;
- Šeimos reintegracijos Lietuvoje užtikrinimas (skiriant didesnį dėmesį vaikų integracijai);
- Gerų darbo sąlygų užtikrinimas;
- Didesnis jaunų ir kvalifikuotų specialistų vertinimas;
- Lengvatinių sąlygų būsto įsigijimui taikymas.

Svarstant, ką tyrimo dalyviai pasakytų dabartiniams emigrantams, kurie norėtų grįžti į Lietuvą, bet dėl tam tikrų priežasčių nedrįsta, vieni dalyviai pataria prieš grįžtant sukaupti pakankamą santaupų kiekį, leidžiantį vėliau Lietuvoje įsitvirtinti, bei turėti iš anksto numatytą veiksmų planą, kurio laikysis grįžus į Lietuvą. Kiti grįžusieji emigrantai skatina nedvejoti ir, jei yra noro, pabandyti grįžti, nes nepasisekus visada bus galima grįžti atgal į užsienį. Vis dėlto, visi tyrimo dalyviai vieningai sutaria, kad galiausiai apsispręsti reikia pačiam, nekreipiant dėmesio į kitų patarimus ar kitų žmonių turėtas patirtis, nes kiekvieno situacija individuali.

Šiuo metu besiruošiantiems emigruoti tyrimo dalyviai nuoširdžiai palinkėtų sėkmės, stiprybės ir kantrybės, susiduriant su užsienyje laukiančias iššūkiais, bei palaikytų jų sprendimą išbandyti savo jėgas ir laimę užsienyje (*„sėkmės, Jūs esat savo laimės kalviai. Būkit stiprūs, kantrūs, ten ne rožėmis viskas klota. O grįžti visada galite, niekas nedraudžia, tik laukia“; „pasakyčiau, jog nebijotų ir pamėgintų. Kartais yra gerai išvykti iš saugaus burbulo ir įgyti naujos patirties“*).

III. IŠVADOS

Pagrindinės sprendimo išvykti iš Lietuvos priežastys – noras pasiekti didesnę materialinę gerovę, išspręsti kilusius finansinius sunkumus bei pasiekti didesnę profesinę karjerą, tačiau nepaisant susikurto stabilaus finansinio pagrindo, o kai kuriais atvejais netgi ir pasiektų profesinių aukštumų, į Lietuvą dažniausiai nusprendžiama grįžti dėl nebepakeliamo tėvynės, artimųjų ilgesio bei pasikeitusių asmeninių vertybių – uždirbtų pinigų kiekis nebėra daugiausiai laimės nešantis dalykas.

Šeimų, turinčių mažamečius vaikus, sprendimui grįžti į Lietuvą didelę įtaką daro artėjantis laikas, kuomet vaikai turi pradėti lankyti mokyklą. Noras, kad vaikai įgytų išsilavinimą Lietuvoje, dažną šeimą paskatina grįžti į Lietuvą. Atsižvelgiant į tai, būtina skirti didelį dėmesį šeimos reintegracijos užtikrinimui (ypač rūpinantis vaikų integracija darželiuose / mokyklose).

Vertinant bendrą reintegracijos patirtį grįžus į Lietuvą, grįžę emigrantai teigia nepatyrę labai didelių reintegracijos sunkumų, o ir pagalbos priemonių iš aplinkinių ar valstybės nelabai pasigedo, nes paprasčiausiai nebuvo tam poreikio. Grįžimas į savo šalį, emigrantų suvokimu, jau yra savaime reintegraciją palengvinantis faktorius: iš anksto turima gyvenamoji vieta, viskas pažįstama ir sava, o užsienyje sukauptas pakankamas finansinis kapitalas leidžia neskubant savarankiškai ieškotis norimos darbo vietos.

Dažniausiai patirti sunkumai, grįžus į Lietuvą – (1) emociniai – patiriamas stresas dėl gaunamo mažesnio atlyginimo, nei užsienyje, dėl pasikeitusios aplinkos ir žmonių kultūros bei (2) kitataučių šeimos narių bei mažamečių vaikų integracijos sunkumai – **pasigendama aktyvių veiksmų bei realių priemonių iš valstybės pusės, kurios iš tiesų padėtų greičiau integruotis, o ne vien užtikrintų formalių procedūrų atlikimą.** Atsižvelgiant į tai, būtina užtikrinti priemones, užtikrinančias ne vien sklandų biurokratinių procedūrų įgyvendinimą, bet ir reikalingų konsultacijų ar emocinės paramos suteikimą.

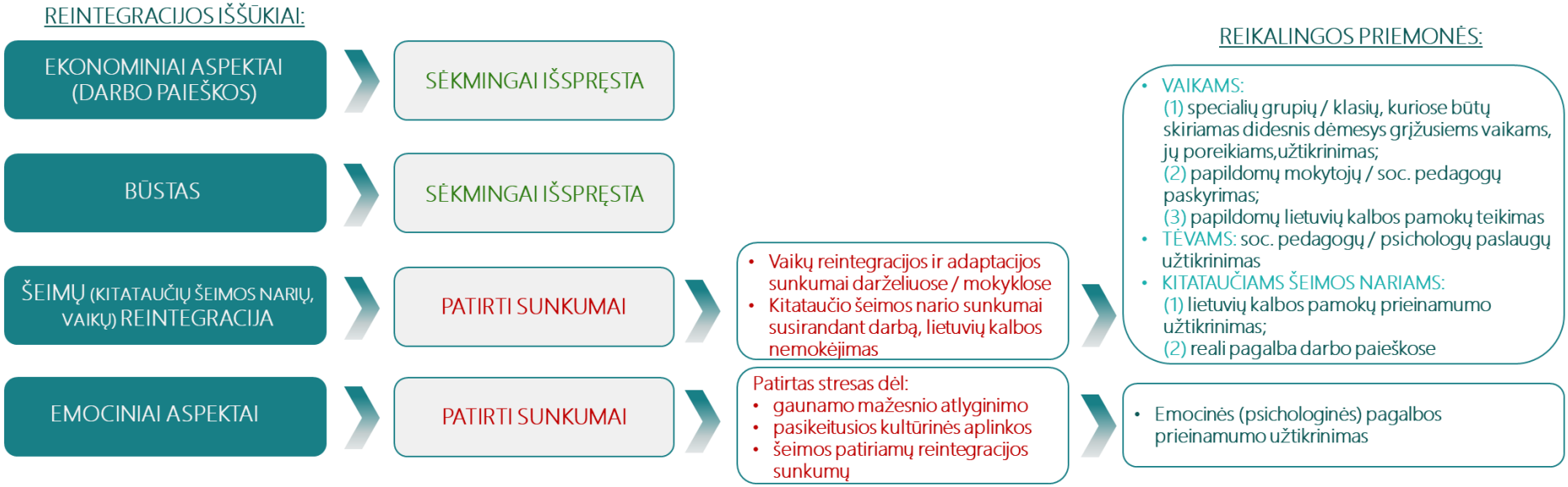

Pav. 3.1 Reintegracijos iššūkiai ir jų sprendimui reikalingos priemonės

PRIEDAS

I. TYRIMO METODIKA

Visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų bendrovė „Spinter tyrimai“ 2020 metų rugsėjo 29-30 dienomis atliko iš užsienio grįžusių Lietuvos piliečių kokybinį tyrimą.

1.1. Tyrimo tikslas

Išsiaiškinti Lietuvos piliečių, grįžusių iš užsienio, emigracijos ir reintegracijos Lietuvoje patirtį bei reintegracijos iššūkius, su kuriais teko susidurti.

1.2. Tyrimo metodas

On-line fokusuota diskusijų grupė (OFGD).

1.3. Tyrimo imtis

18 informantų.

1.4. Tyrimo lokacija

Lietuva.

1.5. Tikslinė grupė

Iš užsienio grįžę (buvę emigrantai) Lietuvos piliečiai.

1.6. Diskusijos trukmė

~2 val.

1.7. Atrankos metodas

Tikslinė atranka.
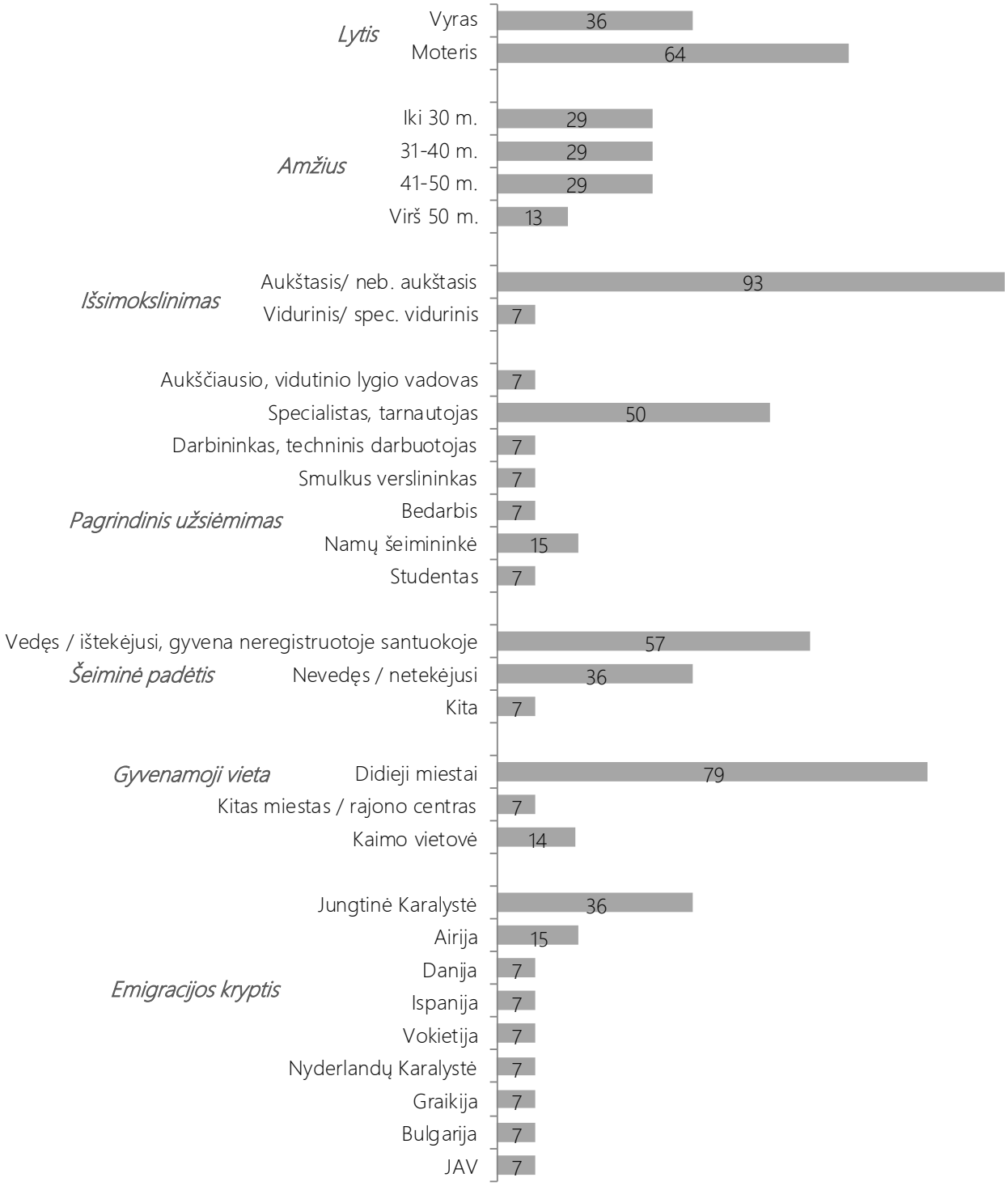
1.8. Informantų socialinės-demografinės charakteristikos (%)